

מעלתו הנבואית של אלישע

אור הקודש מתפשט בתחילה על כוח הדיבור, שנעשה כולו נובע ממעיין החיים של הקדושה... ואחר־כך מתעלה גם־כן חוש השמיעה... עד המידה העליונה של הופעת אור קודש גם על כל קניניו, על כל מה שמשמש בהם, מקלו, חמורו וכל אשר לו.

אמנם, להחיות מתים על־ידי המשענת, זאת היא מידה של צדיקים לעתיד לבוא, ואלישע רצה להופיע אור קודש זה בעולם הזה, ונדחה הדבר עד עת קץ.

וניצוצי אורות מזה, באים לישרי לב, מעיין עולם הבא, ותחית המתים באה על־ידי אליהו זכור לטוב, אשר באדרתו צפון כוח קודש לשפוך רוח נבואה ולעשות פלאות, בצעקת "איה ה' אלוקי אליהו".

מרו הראי"ה קוק זצ"ל, אורות הקודש ב' עמ' שא

*

התבוננות במערכת היחסים שבין אלישע ואליהו, חושפת לנו במעט את מעלתו הנבואית המיוחדת של אלישע. ננסה לתהות על חלק מהקשרים הרוחניים והנבואיים שבין אלישע ואליהו רבו, ודרך בירור זה ננסה ללבן, באופן כללי, את ענין הנבואה הבאה לתלמיד מהאצלת רוחו הנבואית של רבו עליו.

א. אלישע משרת את אליהו

לאחר דברי הקטגוריה הנוקבים של אליהו בחורב (מלא"י יט, י"ז), מצווהו ה':

"לך שוב לדרכך מדברה דמשק, ובאת ומשחת את חזאל
למלך על ארם, ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל,
ואת אלישע בן-שפט מאבל מחולה, תמשח לנביא תחתיך"

(מלא"י יט, טו-טז).

אליהו, אכן מבצע את הצווי שהוטל עליו בענין אלישע:

"וילך משם וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש, שנים
עשר צמדים לפניו... ויעבור אליהו אליו, וישלך אדרתו
אליו".

(שם, יט)

אלישע קלט את הרמז:

"ויעזוב את הבקר וירץ אחרי אליהו... וישב מאחריו ויקח
את צמד הבקר ויזבחהו, ובכלי הבקר בשלם הבשר, ויתן
לעם ויאכלו".

(שם, כ"א)

מרוב מהירותו ללכת אחרי אליהו, אין אלישע ממתין עד שיחטוב עצים או עד שיביאם ממקור
אחר, אלא מבקע הוא במהירות את כלי הבקר, המחרשה, ומשתמש בו לבישול הבשר (רד"ק).
מרוב שמחה עושה הוא משתה לעם בטרם יצטרף לאליהו (רש"י); ומיד,

"ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו"

(שם, כא).

וכבר מדייקים חז"ל מפסוק זה:

" וילמד ממנו' לא נאמר, אלא 'וישרתהו' – מכאן אמרו:
גדול שימושה של תורה יותר מלימודה",

(תנא דבי אליהו, אליהו רבא פרק ה':
וילקוט שמעוני ח"ב רכד).

כעין זה דורש גם ר' שמעון בן יוחאי (ברכות ז, ב) על הכתוב:

ויען אחד מעבדי מלך ישראל ויאמר: פה אלישע בן-שפט
אשר יצק מים עלידי אליהו". (מל"ב ג, יא)–

– למד לא נאמר, אלא יצק מים – מלמד שגדול שימושה
יותר מלימודה".

אלישע בחר במתכוין לשרת את אליהו, ולא הסתפק להיות תלמידו בלבד. "כדי שילמד יותר
מחכמתו ממה שלמדו שאר תלמידיו. כי המשרת הוא תמיד עם הרב, ורואה מנהגיו ושומע
דבריו תמיד, וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת" (רלב"ג מל"א יט, כא).

המשרת את רבו, רואה אותו ושומע את דבריו בכל עניניו לפרטיהם, וכך יכול לעמוד טוב,
מדויק ועמוק יותר על יסוד תורת רבו.

זאת ועוד. המשרת את רבו עולה ומתעלה עם רבו בכל אותן עליות רוחניות שיש לו. "כי
השימוש להצדיק, מתאחד בו יותר ויותר מהלימוד. כי בלימוד, התלמיד מקבל ממנו... אבל
אם משמשו, נמצא מקבל הרב ממנו השירות לגופו הקדוש, וע"י זה זוכה התלמיד להנות מאור
הרב" (רמתיים צופים, אליהו רבא פרק ה' סעיף לז).

הבחירה הרצונית של אלישע לשרת את אליהו, היא בטוי פנימי עמוק של רצונו של אלישע
להדבק באליהו לגמרי.

ב. השרות כגורם לנבואה

כאשר הרב הוא נביא, הימצאותו התמידית של התלמיד המשרת עם רבו, גורמת לו להגיע למדרגת הנבואה. ענין זה נרמז במקרא אצל יהושע.

"ויהי אחרי מות משה עבד ה', ויאמר ה' אל יהושע בן-נון משרת משה לאמר" (יהושע א, א).

הכתוב מוצא לנכון להדגיש כי יהושע בן-נון היה "משרת משה". ומבאר רלב"ג "הדגשה זאת: "להעיר שהסיבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה, היותו 'משרת משה'. כי מפני זה היה תמיד עמו, ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו, מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללמדו. ולזה אמר 'פה אלישע בן-שפט אשר יצק מים על ידי אליהו', וזה ממה שיוורה כי 'גדול שימושה יותר מלימודה', כמו שביארו רבותינו ז"ל".

לדעת רלב"ג השירות המתמיד של יהושע ושל אלישע את רבותיהם, סייע בידם ללמוד מהם את פרטי חכמתם ואת דרכי הנהגותיהם במדויק, ומשום כך זכו להגיע למדרגת הנבואה.

גם אברבנאל (מל"א יט, כא) משוה בין השירות של אלישע והשירות של יהושע, ורואה בשירותם גורם לנבואתם. אך הוא מסביר את הענין באופן שונה: "השירות הזה לנביאים לא היה, כי אם לשבאמצעותם תחול הנבואה על משרתיהם, אע"פ שלא יהיו מוכנים אליה כראוי... והיה זה לפי שהמשרת יתמיד עם האדון ויהיה תלמידו ומשרתו... ובאמצעות אליהו נחה רוח אלוקים על אלישע, כמו שבאמצעות משה נחה רוח הקודש על יהושע" משרתו.

לדעתו, נראה, כי יהושע ואלישע לא הגיעו בעצמם למדרגת הנבואה, ולא היו מוכנים אליה כראוי, ואעפ"כ זכו לקבל נבואה באמצעות רבותיהם הנביאים. המגע המתמיד והרצוף בין יהושע ואלישע לרבותיהם, אע"פ שלא העלה אותם למדרגת נביאים מחמת עצמם, איפשר להם לקבל נבואות באמצעות רבותיהם. להלן יתברר לנו כי אכן אפשר לקבל כך נבואה כשהיא נובעת מהאצלת רוח של נביא אחר.

ג. האצלת נבואה על שאינו ראוי לה

בתורה נזכרים כמה מקרים של התנבאות אנשים כתוצאה מהאצלת רוח נבואית של משה רבנו. אחד המקרים הוא ענין שבעים הזקנים.

לאחר תלונות ישראל על המן (במדבר יא, י), קובע משה רבינו: "לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה" (שם, יד). על כך באה תשובת ה': "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל... ולקחת אותם אל אהל מועד, והתיצבו שם עמך. וירדתי ודברתי עמך שם, ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, ונשאו אתך במשא העם, ולא תשא אתה לבדך". (שם, טז-יז). ואכן, כך נעשה: "... ויאסוף שבעים איש... וירד ה' בענן וידבר אליו, ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים, ויהי כנוח עליהם הרוח, ויתנבאו ולא יספו" (שם, כד-כה).

רמב"ן (שם, יז) מבאר את התועלת אשר היתה למשה רבנו מהאצלת הרוח על שבעים הזקנים:

"... הזקנים אשר אמר בהם שהתנבאו, לא שמעו דיבור מפי ה', ולא נראה להם במראה או בחלוס. אבל ה' מדבר עם משה, ומאצילות רוח משה הם יודעים הנבואה ההיא. וזה טעם ויתנבאו ולא יספו, שלא יספו להתנבאות מעצמם, אבל בנבואה שאמר ה' למשה בה לבדה התנבאו... ועל הכלל בזקנים, כי אין נבואתם, רק מן הרוח אשר ידבר במשה... והקרוב אלי, כי כל ימי הזקנים נעשה להם כן, שידעו בכל מה שיצוה ה' לישראל ביד משה... וזה טעם ונשאו אתך במשא העם, כי כל מה שיאמר משה לעם, ידעו הם, ויתנבאו בהם לעם כל-אחד בשבטו".

לדעת רמב"ן, הנבואה של הזקנים לא נאמרה להם ישירות. היא נאמרה למשה בלבד, אלא שהם ידעו עליה מאצילות רוח משה אשר היתה עליהם. באופן זה, הם היו יכולים לסייע למשה רבנו, שכן הם חיזקו תמיד את דבריו אשר נודעו להם מה' בזמן שדבר עם משה, והתנבאו עליה לעם, כל אחד בשבטו.

לדעתו נראה, כי בזמן שלא היה דיבור אלוקי למשה רבנו, לא היה דיבור גם אל הזקנים. משום כך, עם הסתלקותו של משה רבנו, נסתלקה גם הנבואה ששרתה על הזקנים.

מכל האמור לעיל נראה, כי גם מי שאינו ראוי לנבואה מחמת עצמו, יכול להנבא ע"י אצילות רוח של נביא אחר. אך כוחו הנבואי יתבטא רק בשמיעה ובידיעה של מה שנאמר לנביא המאציל, ורק בזמן שהנביא המאציל מקבל נבואה.

לאותה מסקנה מגיע גם ר"י אלבו בספר העיקרים (ג,יא):

"הנבואה תחול על האדם על ההדרגות שכתבנו, כשלא יהיה שם נביא יהיה כלי להגעת הנבואה על הבלתי מוכן. אבל כשהיה שם נביא, כבר תגיע הנבואה על הבלתי מוכן, בזולת ההדרגות.

וזה דבר נתאמת מציאותו בשעת מתן תורה, שהגיעו כל ישראל, טפשיהם עם חכמיהם, למעלת הנבואה... ולא למעלת הנבואה בלבד, אבל למדרגת פנים בפנים, שהיא המדרגה האחרונה ממדרגות הנבואה... והגיעו אליה בחסד אלוקי ובאמצעות משה... וכן יהושע הגיע למדרגה שהגיע באמצעות משה, כי לא היה יהושע ראוי לנבואה מעצמו... וע"ז הדרך היה כל הנבואה באמצעות משה, על השבעים זקנים, אע"פ שלא היו ראויים אליה בצד עצמם.

באופן זה נוכל להבין גם את נבואת אלישע. גם הוא זכה לנבואה מאצילות רוחו של רבו אליהו, אע"פ שלא הגיע למדרגת הנבואה מעצמו.

ד. האצלת נבואה על נביא

יש מקרים בהם מצאנו האצלת רוח נבואה מנביא אחד על נביא אחר, אשר קטן ממנו במדרגתו. וכבר מציין ר"י אלבו בספר העיקרים (שם) שבמקרה כזה "יהיה הרוח שיחול על (האדם) היותר מוכן, גדול ממה שיחול על מי שאינו מוכן".

דוגמא לכך נמצאת בנבואת אהרון ומרים. לאחר שהצטרפו שבעים הזקנים למשה בהנהגת כלל-ישראל, מוזכרים דבריהם-תלונותיהם של מרים ואהרון על משה "אודות האשה הכושית אשר לקח" (במדבר יב, א-ג). ה' מוכיח את מרים ואהרון על דבריהם. את דבריו אליהם הוא פותח בקריאה גם למשה: "ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרון ואל מרים צאו שלשתכם..." (שם, ד). וכבר מתקשים הראשונים, מדוע קרא גם למשה, והרי לא התכוון לדבר עמו כלל אלא עם אהרון ומרים בלבד?! על שאלה זו תירצו תירוצים שונים.

בדרשות הר"ן (תחילת דרוש ח') כותב שהקריאה למשה, היתה הכרחית לעצם קבלת הנבואה ע"י אהרון ומרים באותה שעה.

"... כי הקריאה למשה היתה הכרחית בענין. מפני שלא היה בכוח אהרון ומרים לקבל הנבואה פתאום הוצרך שיצטרף משה עמהם. כי בהיותה שופעת על משה שהיה ראוי ומוכן לכך, ימשך השפע גם לאהרון ומרים, אע"פ שלא היו ראויים בעת ההיא לשפע ההוא. וזה כענין מה שאמר השי"ת למשה בשבעים הזקנים... כי מן הנראה ששבעים איש הזקנים לא היו ראויים שתחול הנבואה עליהם בעת ההיא מצד עצמם. אבל מצד שהיתה שופעת וחלה על משה, היתה נמשכת גם עליהם, אע"פ שלא היו כולם מוכנים אליה. וכן זה הדרך בניסי התורה ונפלאותיו, שתבקש דבר יהיה שורש להמשכת הענין, הניסיי ההוא."

למרות שהר"ן מדמה את המשכת נבואת משה על מרים ואהרון להמשכתה על הזקנים, נראה מדבריו שקיימים ביניהם הבדלים:

א. מרים ואהרון היו ראויים לנבואה מצד עצמם. החסרון שלהם היה זמני "שלא היו ראויים בעת ההיא לשפע ההוא". מכוח המשכות נבואת משה עליהם, יכלו הם לקבל את הנבואה בזמן ההוא, "פתאום".

אבל הזקנים, כנראה שלא היו ראויים לנבואה כלל "מצד עצמם", ורק מכוח המשכותה של נבואת משה עליהם, זכו לקבל הנבואה.

ב. מרים ואהרון זכו לדיבור ישיר מאת ה'. אמנם הם נזקקו לצרופו של משה עמהם כדי שתחול עליהם הנבואה באותה שעה, אבל לאחר מכן, המשיך ה' לדבר איתם ישירות שלא באמצעות משה.

אבל הזקנים לא זכו לדיבור ישיר מאת ה'. מה שנמסר להם בנבואה, היו רק הדברים אשר נאמרו למשה, והם יכלו לשמעם מאצילות רוחו של משה, כפי שבארנו לעיל ע"פ רמב"ן.

מסתבר לומר, כי ההבדל השני נובע מהראשון: מרים ואהרון שהיו ראויים לנבואה מצד עצמם, היו זקוקים לצרופו של משה רק כדי לגרום שהנבואה תחול עליהם "פתאום", למרות שלא היו מוכנים לה עכשיו. אך לאחר שכבר נמשך עליהם השפע הנבואי, הם המשיכו להנבא כרגיל אצלם, וזכו לדיבור אלוקי ישיר. אבל הזקנים שלא היו ראויים לנבואה מצד עצמם, היו זקוקים למשה הן כדי לגרום לעצמם ההתגלות הנבואית עליהם והן כדי שיקבלו את התוכן הנבואי, ומשום כך לא זכו לדיבור ישיר מאת ה'.

מכל האמור לעיל נראה, כי גם לגבי מי שראוי לנבואה מצד עצמו, יש יתרון כאשר הוא מקבל נבואה מהאצלת רוח של נביא גדול ממנו. היתרון הוא בכך, שבנבואה כזו הוא יכול לקבל נבואות גם במדרגות נבואיות הגבוהות ממדרגתו העצמית, כגון נבואת "פנים בפנים" או נבואת "פתאום" וכדומה.

ה. המעלה של נבואה מתוך האצלה

ר"י אלבו בספר העיקרים (שם) מנסה להסביר, באופן מוחשי יותר, את מעלתה של נבואת ההאצלה וכיצד יכולה נבואה מאצילות רוח לחול על אחרים יותר מאשר בדרך של גילוי נבואי ישיר.

"... כי כמו שמהכאת ניצוץ השמש בגוף זך בהיר כמראה המלוטשת, יתהפך הניצוץ אל מקום חשוך ויאיר המקום ההוא ע"י ההתהפכות ההיא, מה שלא היה מאיר קודם לכן – כך השפע האלוקי כשירד על הנביא השלם, יתהפך ממנו על הבלתי ראוי, ויהיה זה סיבה שיחול הרוח הנבואי על הבלתי שלם או בלתי מוכן לכך, ויינבא".

בדרך זו נוכל להבין את הינבאות שבעים הזקנים, את הינבאות ישראל בזמן מתן תורה וגם את התנבאותו של יהושע. כל אלה זכו להנבא בכלל או במדרגות גבוהות ממדרגותיהם, מאצילות רוחו של משה רבנו, למרות שבעצמם היו בלתי ראויים לנבואה או בלתי מוכנים לדרגה הנבואית אשר זכו לה.

גם אצל אלישע נזכר לדעת שהוא התנבא מאצילות רוחו של אליהו גם לאחר שהתקדם מאד בדרגות הנבואיות העצמיות שלו.

ו. אליהו מאציל מרוחו

הכתוב מאריך בסיפור הסתלקותו של אליהו (מל"ב ב, א"ח). אליהו ידע את יום הסתלקותו, ש"נאמר לו ברוח הנבואה, כי באותו היום ילקח" (רד"ק שם פס' א). הוא הולך עם אלישע אל עבר הירדן, ובדרך עוברים הם בגלגל, בבית-אל וביריחו. בני הנביאים שבבית-אל ושביריחו מעירים לאלישע "הידעת כי היום ה' לוקח את אדונך מעל ראשך" (שם פס' ג"ה), ואלישע משיב להם "גם אני ידעתי, החשו" (שם). לפנינו, איפוא, בטוי לנבואה מתוך האצלת

רוח: הנבואה אשר נאמרה לאליהו על הסתלקותו באותו יום, נשמעה ונקלטה ע"י אלישע וע"י שאר בני הנביאים, מהאצלת רוחו של אליהו.

ברם, ההתייחסות של בני הנביאים להסתלקותו של אליהו, לאחר מעשה, טעונה הסבר. המקרא מספר שמיד לאחר שחוזר אלישע לבדו מעבר הירדן, פונים אליו בני הנביאים שביריחו בבקשה לצאת לחפש את אליהו, והם מפצירים בו עד שהוא מתרצה להם. רק לאחר שחיפשוהו לשוא במשך שלשה ימים, הם משלימים עם הסתלקותו ושבים אל אלישע. התנהגותם אינה מובנת, שהרי הם ידעו, בנבואה שהואצלה עליהם, שאלהו ילקח באותו יום, ומדוע הם יוצאים לחפשו?

בילקוט שמעוני (ח"ב, רכד) מסיק מכך:

"עד שלא נגנז אליהו, היתה רוח הקודש מרובה בישראל... וכשנגנז אליהו, נסתלקה מהם רוח הקודש".

מדברים אלו נראה, כי נבואת בני הנביאים נבעה מאצילות רוחו הנבואית של אליהו, ולא היתה להם נבואה ישירה – עצמית משלהם. משום כך, עם הסתלקותו של אליהו, נסתלקה מהם רוח הקודש, והתעורר אצלם ספק אם אכן נלקח אליהו, ולכן בקשו לחפשו.

כאן ניכר ההבדל בין אלישע לשאר בני הנביאים. אמנם, גם אלישע זכה לנבואה מאצילות רוחו של אליהו. אבל הוא הצליח להתעלות למדרגה רוחנית גבוהה יותר מבני הנביאים האחרים. משום כך זכה לראות בעצמו את העלותו של אליהו השמימה, וכמובן שלא התעורר אצלו כל ספק בדבר.

ר"י אלבו בספר העיקרים (ג,יא) מנסה לבאר במה זכה אלישע להתרומם רוחנית יותר מבני הנביאים האחרים. וכך הוא כותב:

"וכן הגיעה הנבואה מאליהו לאלישע, בזולת אלו ההדרגות, כי לא היה בכל בני הנביאים מי שלא קדם לשרת את אליהו וללמוד ממנו קודם שיבוא אלישע לשרת את אליהו... ובאמצעות אליהו הגיע למדרגה יותר מכולם".

אלישע זכה, איפוא, למדרגתו הגבוהה מכולם, בשל היותו משרת את אליהו. והלוא כך מעיד עליו הכתוב עצמו כבר בפגישתם הראשונה: "ויקם וילך אחרי אליהו, וישרתהו" (מל"א יט, כא).

כבר הזכרנו לעיל את מעלת התלמיד המשרת את רבו הנביא. כאן נוכחים אנו בנכונות הדברים בפועל, במדרגתו של אלישע לעומת בני הנביאים האחרים.

ז. אליהו ואלישע בדרכם לירדן

ביום הסתלקותו הולך אליהו עם אלישע אל עבר הירדן. וכתב רד"ק (מל"ב ב, א)

"ומה שהיו הולכים מעבר הירדן, נראה כי כן נאמרה לו לאליהו **בנבואה** כי מעבר לירדן ילקח. אולי היה הלקחו במקום אשר נאסף משה רבינו לכבודו, כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבנו".

אבל רד"ק אינו מבאר את הסיבות ל"מסלול" המיוחד אשר עובר אליהו ואלישע עמו: גלגל, בית-אל, יריחו ומשם לעבר הירדן.

ר"י אברבנאל (מל"ב ב, יב) סבור שלהליכה במסלול הזה, היתה השפעה גדולה על מעלתו הרוחנית של אלישע ועל קביעת מדרגתו הנבואית. בכל אחד מהמקומות הנזכרים ביקש אליהו לקבוע באלישע מדרגות רוחניות מסוימות כפי שיפורט להלן. בכל אחד מהמקומות הציע אליהו לאלישע "שב נא פה" (מל"ב ב, ב ד ו) ורצה לנסותו בכך, אם יסתפק באותן מדרגות רוחניות שכבר נקבעו בו. ובאופן מפורט יותר: בהליכה לגלגל, אשר שם היו י"ב האבנים שהקים יהושע על-שם י"ב שבטי ישראל, רצה אליהו "שישתקע אלישע בקדושת המקום ההוא ויתקיים במצוות, וכאילו מינהו על כל שבטי ישראל לנביא". באמרו לו "שב נא פה", ביקש לנסות את אלישע "אם יסתפק בהיותו חסיד קדוש ה' במצוותיו חפץ מאד, שהיה רומז אליו הגלגל".

בהליכה לבית-אל רצה אליהו לקבוע באלישע את מעלת הנבואה "לפי שבית-אל היה מקום הנבואה". הציעו לו "שב נא פה", ביקש לרמוז לו: שמלבד התסידות (שזכה בה בגלגל) תזכה עוד למעלת הנבואה, וזתשב בבית-אל המורה עליה".

* על בית-אל כמקום הנבואה, כותב גם רד"ק (שמ"א י, ג): "כי בית-אל היה מקום קדוש לעולם, ומקום מובנת, והיו באים להתפלל שם, והיה מקום נבואה, כמו שאמר (יעקב) 'זוה שער השמים' – פירוש שער לידע ממנו מה שגוזרין בתחתונים מן השמים. ואמר הושע 'בית אל ימצאנו, ושם ידבר עמנו (הושע יב, ה)".

בהליכה ליריחו, אשר נעשו בה ניסים לישראל בעת כניסתם לארץ, רצה לקבוע באלישע את היכולת לעשות ניסים. באומרו לו "שב נא פה", ביקש לנסות את אלישע אם יסתפק במה "שיהיה חסיד (שזכה בכך בגלגל) ונביא (שזכה בזה בבית-אל) ויעשה ניסים ונפלאות".

אלישע לא הסתפק במדרגות הרוחניות שהוצעו לו ע"י אליהו. תגובתו לכל הפניות היתה אחת: "חי ה' וחי נפשך אם אעזבך" (מל"ב ב, ב ד ו).

לדעת ר"י אברבנאל התכוין אלישע לומר בזה לאליהו: "איני מסתפק עם המעלה הזאת (שרצית לקבוע בי בכל אחד מהמקומות), כי חי ה' – והוא היכול להשלימו יותר ויותר מזה. וגם 'חי נפשך' אדוני, שתוכל להשלימי יותר מזה, ולכן 'לא אעזבך', ר"ל כי לא אעזבך עד שאגיע למעלתך".

מכל האמור נראה, כי אלישע לא הסתפק בקביעת מעלת הנבואה (בבית-אל) ובמינויו לנביא על כל שבטי ישראל (בגלגל). שאיפותיו הרוחניות היו גדולות יותר. הוא סבור כי אליהו יכול, בסיוע אלוקי, להשלימו יותר מכל מה שכבר נקבע בו.

ה. מעלתו של אלישע בחיי אליהו

בעת ההליכה של אליהו ואלישע לירדן, ניכר מאד ההבדל הגדול שנוצר בין אלישע לבין שאר בני הנביאים. בעוד שאלישע הולך עם אליהו אל הירדן, הרי ש"חמישים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד, מרחוק" (מל"ב ב, ז).

בפשטות, כוונת הכתוב לספר לנו, כי בני הנביאים לא התקרבו לאליהו, משום שלא קרא להם אלא לאלישע בלבד. אבל ר"י אברבנאל (מל"ב ב, יב) מוצא בפסוק זה רמז להבדל הרוחני שנוצר בין אלישע לשאר בני הנביאים.

"... 'ויעמדו מנגד מרחוק' – ר"ל שלא נתקרבו אל מעלת אליהו ולא אל מעלת אלישע, כי מרחוק נשאר, ולא נתקרבו אל אליהו ולא הגיעו אל מדרגתו, כי אם אלישע בלבד, וזהו ושניהם עמדו על הירדן (מל"ב ב, ז)".

ואמנם, עיון בלשון הכתוב מצביע בבירור על התעלותו ההדרגתית של אלישע, עד אשר הוא מושווה בכתוב לאליהו:

בגלגל – "וילך אליהו ואלישע מן הגלגל" (מל"ב ב, א).

בבית-אל – "וירדו בית אל" (מל"ב ב, ב).

ביריחו – "ויבוא יריחו" (מל"ב ב, ד).

בירדן – "וילכו שניהם", "ושניהם עמדו על הירדן", "ויעברו שניהם בחרבה". (מל"ב ב, ו-ח)

צריך לומר, כי בהליכה מהגלגל, אליהו היה העיקר, ואלישע רק טפל לו, לכן מוזכרת ההליכה בלשון יחיד – "וילך אליהו ואלישע מן הגלגל". אבל בבית-אל וביריחו היתה כבר התקרבות רוחנית של אלישע לאליהו, משום כך מופיעה כבר לשון רבים, "וירדו" "ויבואו". ואילו בהליכה לירדן ובחצייתו הם מושווים זה לזה – "וילכו שניהם".

מתאור זה, יכולים אנו לראות בבירור כי אליהו ואלישע אכן הצליחו לממש את השאיפות הרוחניות של אלישע, והוא עולה ומתעלה, עד אשר הוא מושה לרבו, אליהו.

ט. נבואת אלישע לאחר הסתלקות אליהו

לפני הסתלקותו פונה אליהו לאלישע:

"שאל מה אעשה לך, בטרם אלקח מעמך. ויאמר אלישע, ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. ויאמר הקשית לשאול, אם תראני לוקח מאתך, יהי לך כן, ואם אין, לא יהיה" (מל"ב ב, ט"ז).

רוב הראשונים סבורים, כמבואר בתרגום יונתן, שבקשתו של אלישע היא: "ויהי כען על חד תרין ברוח נבואתך עמי". דהיינו בקשתו היא, לזכות ברוח נבואה "פי שנים" משל אליהו.

תגובת אליהו מורכבת משני חלקים. בתחילה – "הקשית לשאול", דהיינו, "אי אפשר לתת לך יותר ממה שיש לי בידי" (רש"י), או כפי שמבאר רד"ק "די היה לך בחלק אחד מרוחי או בחצי רוחי. אבל 'פי שנים' – דבר קשה שאלת". אבל בהמשך דבריו פותח אליהו פתח לקיום בקשת אלישע: "אם תראה אותי לוקח מאתך, יהי לך כן".

בפשטות נראה, כי בתשובתו של אליהו, ניתן סימן ליכולת של אליהו למלא את בקשתו של אלישע: "אם תראני... יהי לך כן, ואם אין – לא יהיה". וכעין זה מפרשים רש"י ורד"ק – כל אחד בדרכו שלו.

אבל כמה מהראשונים מוצאים בתשובתו זו של אליהו, יותר מאשר סימן. בהסבר הענין מצאנו כמה שיטות אשר נפרטן להלן.

א. רלב"ג (מל"ב ב, י) סבור כי עצם ראיית הסתלקותו של אליהו, הוסיפה רוחני ית באלישע. וכך מבאר הוא את דבריו:

"אמר לו זה, על-דרך המופתים המתחדשים, כאילו יאמר שאם יראה אותו בעת הלקחו מעמו בהעלותו בסערה השמים, אז יתחדש לו על צד המופת, שיאצל מן הכוח אשר על אליהו, מה שישלם בו מה שביקש אלישע, ואז עזב אליהו אדרתו, כדי שיחזיק בה אלישע, ותהיה כלי מה להשלמת זה המופת... וכן תמצא שעל צד המופת נתחדש באדרת אליהו, מה שעזר אלישע בעשיית המופתים".

לדעתו, עצם הראיה של הסתלקות אליהו, תחדש באלישע, בדרך מופתית, כוחות רוחניים גדולים כפי שביקש מאליהו. הכוחות "החדשים" הללו שיהיו לאלישע, יגיעו אליו בדרך של האצלת-רוח מאליהו, אשר תמשיך להתקיים בו גם לאחר הסתלקותו של אליהו. ומן הראוי לציין, כי למרות שבנבואה הנובעת מהאצלת-רוח של נביא אחר, נפסקת ההאצלה עם מות הנביא המאציל, כפי שבארנו כבר, כאן לפנינו מקרה חריג אשר בו תתמיד ההאצלה מאליהו להתקיים "על צד המופת", כפי שנתחדשו כוחות מיוחדים באדרת של אליהו.

ב. הר"ן בדרשותיו (דרוש ח') כותב:

"והענין כפשוטו וכמשמעו, שהשיב אליהו לאלישע 'הקשית' – כי אחרי שאתה עלול ממני ומושפע באמצעותי, אי-אפשר שתעלה למדרגה יותר ממדרגתי, כי העלול לא יתחזק יותר מהעילה. אבל 'אם תראני לוקח מאתך', שתהיה שם בעת שימשך השפע עלי יותר ממה שהוא נמשך היום... שאין ספק שבעת ההיא נתעלה על אחת כמה וכמה ממה שהיה בתחילה, עד ששבו נפשו וגופו כמלאכי השרת. אם תראה אותי בעת ההיא, ויגיע אליך עוד השפע באמצעותי – 'יהי לך כן', שיגיע אליך פי שנים ממה שאני עומד בו היום, באמצעות המעלה שאתעלה בה בעת ההיא ואם אין, לא יהיה, כי אי-אפשר שתתעלה למעלה ממעלתי, אם לא שתהיה עמדי כאשר אשיג השפע הגדול. כי אז באמצעותי ובהשתתף עמדי לשפע ההוא, ימשך אליך ממנו יותר ממה שאתה מוכן אליו"

נראה, שלדעת הר"ן האצלת הרוח של אליהו על אלישע, תמשך לאחר הסתלקות אליהו, כבחייו. אבל אליהו עצמו יתעלה בעת הסתלקותו למדרגה גבוהה פי כמה מזו שזכה לה בחייו, וממילא יזכה גם אלישע להתעלות עצומה, פי שנים מדרגתו הרוחנית הנוכחית של אליהו לפני התעלותו. אלישע יזכה בהתעלות זו, למרות שאיננו ראוי ואיננו מוכן למדרגה כה גבוהה. וכבר נתבאר לעיל בענין מרים ואהרון, שאכן נביא יכול להנבא במדרגות גבוהות ממדרגתו באמצעות אצילות-רוח נבואית מנביא אחר.

גם לדעת הר"ן, נראה, שאלישע מתנבא מאצילות רוחו של אליהו, גם לאחר הסתלקות אליהו. אלא שבחיי אליהו התנבא בדרגה נמוכה יותר, ואילו לאחר הסתלקותו זכה להנבא בדרגה גבוהה יותר. וזאת מחמת ההתעלות הרוחנית של אליהו, שהיתה לו בעת עלותו בסערה השמימה.

ג. ר"י אברבנאל (מל"ב ב, יב) מסביר באופן אחר את בקשותיו של אלישע ואת תשובותיו של אליהו.

לדעתו, אלישע חשש שעם הסתלקות אליהו, לא יהיה לאלישע עם מי לדבר ברוחניות. לכן ביקש מאליהו "ויהי נא פי שנים על ברוחך אלי", דהיינו המשך להתגלות אלי ולדבר עמי, גם לאחר הסתלקותך, באופן שפי (= הפה שלי) יוכל להמשיך לדבר עם פיך ויהיו כאן שני פיות (= "פי שנים") – של אליהו ושל אלישע, אשר ידברו זה עם זה.

תשובת אליהו היתה ברורה:

"אם תהיה מזכה (=מזכך) הנפש באופן שתראה אותי **בנבואתך** בהיותי כבר לוקח מאתך – 'יהי לך כן', ר"ל שרוחי ידבר עמך כאשר היינו בחיים... אבל אם אתה תהיה גשמי מאד, ולא תזכך שכלך באופן שתגיע לראות אותי בהיותי כבר לוקח – 'לא יהיה', כי לא תשמע דברי רוחי. אם כן היה התנאי שיהיה אלישע זך וישר ורוחני **בנבואתו**, באופן שיוכל להתראות אליו אליהו".

מדבריו נראה, כי היה הבדל מהותי בין נבואת אלישע קודם הסתלקות אליהו, לבין הסתלקות נבואתו לאחר הסתלקותו. בחיי אליהו, נתנבא אלישע מאצילות רוחו של אליהו, אבל לאחר מכן, זוכה הוא לזכך את נפשו ולהנבא מעצמו. ואף אליהו עצמו סייע לאלישע להתעלות, ולכן השליך עליו בכוונה את אדרתו, כפי שמבאר ר"י אברבנאל:

"לפי שיהיה כלי לחול בו השפע והנבואה אשר היתה חלה באלהו, ושאלישע יתלבש באדרתו ובנבואתו, וישאר במקומו. וכבר נרמז לו זה שאלהו מצא אותו חורש ב"ב צמדים וישלך אדרתו אליו... ומה טוב מעשה אלישע... במה שאמר 'ויחזק בבגדיו ויקרעם' וגומר, 'וירם אדרת אליהו' – ר"ל שאלישע קרע את בגדיו אשר היו לו קודם לזה, ולבש בגדי אחרים, את אדרת אליהו, לפי שנעתק מהמדרגה אשר היה בה מקודם לכן, ונשאר במדרגת אליהו ומעלתו."

בענין זה נבדל אלישע גם משאר בני הנביאים. כי הם נתנבאו רק מאצילות רוחו של אליהו, ולכן עם הסתלקותו, נסתלקה גם מהם הנבואה. אבל אלישע התעלה והתגדל במעלתו הנבואית וזכה לנבואה מעצמו ואף נשאר במדרגת אליהו ומעלתו.